

NESODDEN KIRKE (ID 85123)

Dokumentasjon av eksponert murverk og stillasstokker i yttervegger

Bjørg Agasøster og Kjartan Hauglid

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Nesodden kirke (ID 85123) Dokumentasjon av eksponert murverk og stillasstokker i yttervegger	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 102/2022	Publiseringsdato 04.10.2022
	Prosjektnummer 1022442	Sider 34
	Avdeling Bygning	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Bjørg Agasøster og Kjartan Hauglid	ISSN 2703-7797 ISBN Skriv her	Oppdragstidspunkt / periode utført 22. august 2022
	Forsidebilde Nesodden kirke, vestre del av nordveggen, Kjartan Hauglid	

Prosjektleder Kjartan Hauglid
Prosjektmedarbeider(e) Bjørg Agasøster
Kvalitetssikrer Annika Haugen

Oppdragsgiver / finansiert av Riksantikvaren, ved Olaf Steen

Sammendrag Nesodden kirke (ID 85123) er en av 41 bevarte steinkirker fra middelalderen i Viken fylke. Siden 1600-tallet er det dokumentert at murverket har gjennomgått flere større reparasjoner. Kirken gjennomgikk også store endringer under en restaurering i årene 1865–1871, og under en større restaurering i årene 1956–1960 ble kirken forsøkt tilbakeført. Ved de siste restaureringene har det blitt brukt en hard sementholdig puss på ytterveggene. Sommeren 2022 ble den sementholdige puss fjernet. Under denne var fragmenter av eldre puss og mørtel bevart. Oppdagelsen av innmurte stillasstokker antyder at det kan være bevart mørtel fra kirken første byggefase. I forbindelse med oppdraget er kirken 3D-skannet utvendig og murverket er dokumentert gjennom fotografier og materialprøver.
Abstract Enter here.

Emneord Kirke, steinkirke, oppmåling, 3D skanning, mørtel, kalk, puss, middelalder, stillasstokker
Keywords Enter here.

Avdelingsleder
 Annika Haugen

Forord

Nesodden kirke (ID 85123) ligger i Nesodden kommune og er en av 41 bevarte steinkirker fra middelalderen i Viken fylke.

Nesodden kirke fikk sitt nåværende utseende etter en større restaurering i årene 1956–1960. Sommeren 1975 feiret Nesodden kirke 800-års jubileum og jubileet skulle tilsi at kirken var bygget i 1175.

Kirkesognet «Nesoddæ kirku sokn» er først nevnt i et diplom datert 22. april 1366. Kirkebygningen, *Nesodda kirkia*, er først nevnt i biskop Eysteins jordebok fra slutten av 1300-tallet. Utenom disse to opplysningene er ingenting kjent om Nesodden kirke i middelalderen. Under utgravning av koret i 1960 ble det funnet 73 mynter hvor de eldste var fra begynnelsen av 1200-tallet. De eldste skriftlige kildene som forteller om kirkebygningen, er kirkeregnskapene fra 1600-tallet som er bevart i Statsarkivet.

Under en restaurering av kirken i 1956–1960 ble kirken fuget og pusset utvendig med en hard og tett sementholdig mørtel. I forbindelse med restaureringsarbeider sommeren 2022 ble den sementholdige murpussen hugget av, og hele kirken ble nokså brutalt sandblåst. Sementholdige fuger og puss blir erstattet med kalkbasert mørtel i fuger og puss.

Undersøkelsene til denne rapporten ble utført i felt 25. august 2022. Under feltarbeidet ble det eksponerte murverket dokumentert gjennom fotografier og 3D-skanning. Det ble tatt flere materialprøver av puss, mørtel og eldre bevarte stillasstokker som var synlige i murverket.

Under feltarbeidet var nesten all utvendig puss og fuger fjernet, kun et mindre felt på nordveggen sto intakt. Et stillas i tre høyder var satt opp rundt hele kirken, og fordi stillaset var pakket inn med duk var det nødvendig med et relativt stort antall skanninger og fotografier for å få dekket alt synlig murverk. Alle fotografier i rapporten er tatt av Kjartan Hauglid der ikke annet er nevnt.

Innholdsfortegnelse

1	Bygningsbeskrivelse og historikk	7
2	Oppsummering av tidligere undersøkelser og oppmålinger.....	10
3	3D-skanning	14
4	Materialprøver	15
4.1	Materialprøve 1 – stillasstokk fra sørveggen i skipet.....	17
4.2	Materialprøve 2 – mørtel fra sørveggen i skipet.....	18
4.3	Materialprøve 3 – murpuss fra sørveggen i koret.....	19
4.4	Materialprøve 4 – murpuss fra sørveggen i koret.....	20
4.5	Materialprøve 5 – stillasstokk fra nordveggen i koret.....	21
4.6	Materialprøve 6 – murpuss fra nordveggen i koret.....	22
4.7	Materialprøve 7 – murpuss fra nordveggen i skipet	23
4.8	Materialprøve 8 – stillasstokk og mørtelprøve fra nordveggen i skipet.....	25
4.9	Materialprøve 9 – teglstein brukt som pinningsstein i nordveggen i skipet.....	27
4.10	Materialprøve 10 – stillasstokk og mørtelprøve fra sørveggen i skipet.....	28
4.11	Materialprøve 11 – stillasstokk og mørtelprøve fra sørveggen i skipet.....	29
5	Konklusjon og anbefaling	30
6	Anvendt litteratur	33
7	Vedlegg.....	33

1 Bygningsbeskrivelse og historikk

Den følgende teksten er en forkortet, oppdatert og revidert gjengivelse etter Håkon og Sigrid Christies tekst i Akershus-bindet av bokverket *Norges kirker*, utgitt i 1969. Nesodden kirke har en kompleks endringshistorie som er dokumentert fra 1600-tallet.

Nesodden kirke ligger øst for prestegården, og rett øst for Nesodd-plataået, ca. en halv kilometer fra Presteskjær ved Bunnefjorden. Kirkegården er grunn, og det er flere ganger fylt på jord. Kirken omgis delvis av en lav, torvtekket mur med inngang fra vest.

Kirken har rektangulært skip og lavere, og smalere, rett avsluttet kor. Koret er fundamentert på fjell og dette gjelder sannsynligvis også skipet. Murene varierer mellom 1,10–1,20 meter i tykkelse og er oppført av bruddstein med noe vekslende skiftegang. Materialet er for det meste lokal granitt og gneis. Hjørnene er murt delvis av huggen stein og delvis av bruddstein. Murverket er flere ganger pusset og kalket utvendig og innvendig. Korets østgavl er murt helt til mønet og gavlene i skipet har antakelig hatt samme utforming. Skipets østgavl er brutt ned til ca. 0,5 meter over murkronen på skipets langmur, og begge skipets gavler har utvendig trekledning på bindingsverk. En opplysning fra 1664 om at «gafflerne paa Kierchen vil Begbreedis» viser at begge gavlene hadde trekledning på dette tidspunktet. Ifølge kirkeregnskapene ble kledningen fornyet i 1683.

Korbuen ble utvidet i 1714 og ble like bred som koret. Fundamentene er delvis bevart, men gir ingen opplysning om korbuens opprinnelige bredde. Buen er murt av små, rødgule teglsteiner (4, 5 x 10, 5 cm), og sidene er av huggen granitt som antagelig er hentet fra den revne korbuen. Utvidelsen var et ledd i en omfattende reparasjon og utsmykning av kirken, bekostet av rådmann Peder Pedersøn Müller og senere hans sønn Ole Müller.

Nesodden kirke var i privat eie inntil 1860 da kirken ble kjøpt av Nesodden kommune. Under ledelse av byggmester Meyer ble kirken restaurert i årene 1865–1871. Da ble de to opprinnelige vinduene i skipet utvidet i høyden og det ble brutt ut et tredje vindu. Det ble installert en kakkelovn i skipet og korets tak ble senket og isolert. Våpenhuset ble utvidet og skipets vestportal ble forandret. Kirken fikk sakristi øst for koret med en egen inngang for presten. Samtidig ble korets sørportal fra middelalderen gjenmurt.

Kirkens nåværende utseende er en del av en større restaurering av kirken i 1956–1960. I 1956 ble det bevilget kr. 60.000 til restaurering av kirken med Finn Kraft som ansvarlig konservator og med Ragnar Nielsen som utførende arkitekt. Sakristi og våpenhus ble bygget om, vinduene ble forandret og gavler og takrytter fikk ny, tjærebredd kledning. Ytermurene fikk en sementholdig puss som ble malt med mineralittmaling. Kledningen av hvitmalt staffpanel ble skiftet ut med tjærebredd tømmermannskledning med dimensjoner 5/4" x 9".

Vestportalens øvre del var muligens revet før det ble laget åpning fra galleriet til våpenhusets annen etasje. «Kirkens hoveddør og det derover værende Vindue» omtales i 1853. Innvendig er portalens sider bevart opp til ca. 3,5 meter over skipets nåværende gulv. Nedre del av buens nordside er bevart, men resten av buen er revet. Portalen har antagelig hatt utvendig anslag som ble revet i 1860-årene. Den smalnet fremdeles av utover, og sidene ble noe forhugget 1956.

Under restaureringen 1865–1871 ble korets sørportal gjenmurt, men den ble gjenåpnet og fikk ny dør ved restaureringen i 1956. Sørportalen har utvendig anslag med rette sider og vannrett overligger, innvendig rette sider og rundbuet overdekning, alt av huggen granitt. Innvendig har gulvet slitte heller som ligger i høyde med innvendig sokkel 42 cm under korets nåværende gulv. Den utvendige terskelen av huggen granitt ligger 30 cm over innvendig bunn, og korgulvet går 12 cm høyere enn terskelen. Etter den siste restaureringen i 1956 lå den utvendige terskelen 26 cm over terreng. Hver av portalsidene har et bomhull innenfor anslaget.

Kirkens vinduer er forandret flere ganger. I 1956 var nedre del av østsiden av et eldre korvindu bevart 14–17 cm øst for dagens vindu, med bunn ca. 85 cm over nåværende vindusbunn. Den bevarte vindussiden var murt av bruddstein med pusset fas og kunne ha tilhørt en utvidelse av korets opprinnelige sydvindu. I forbindelse med sandblåsing sommeren 2022 gikk restene av den pussede fasen tapt.

Skipet har antagelig opprinnelig hatt to vinduer mot sør som kanskje ble utvidet i 1610. I 1657 ble det innsatt «3 nye vinduer, med Bouen oc Jern», og 1683 ble «Betalt glasmesteren Hans piper af Christiania for 4re nye vinduer og for at reparere de 6 andre vinduer i Kirchen», og «et nye vindves Karm med 4re vinduer» ble anskaffet 1713.

Ved restaureringen i 1860-årene fikk skipets sørvinduer ny utforming. De nye vinduene fikk innvendig horisontal treoverdekning og utvendig teglmurt nedføring over rundbuede jernrammer. Korets sørvindu fikk spissbuert jernramme. Etter anbefaling fra Domenico Erdmann fikk vinduene murte rundbuer innvendig i 1920.

Ved restaureringen i 1956 fikk alle vinduene vannrett overdekning utvendig og trerammer med midtpost og losholt. Skipets vinduer er innsnevret i ytterlivet og har murte innføringer.

Kirken manglet våpenhus i 1688, og vinduet over vestportalen, som omtales i 1853, tyder på at kirken har stått uten våpenhus inntil 1860-årene, da det ble oppført et stort våpenhus av tre i to etasjer. Det hadde utvendig hvitmalt staffpanel og teglteknet sadeltak. Ved restaureringen i 1956 ble det eldre våpenhuset erstattet med et mindre og lavere våpenhus med utvendig tjærebredd tømmermannspanel og sadeltak med sortglasert tegl.

Takene har opprinnelig hatt omtrent samme høyde og reisning som i dag. Skipets østmur har på østsiden avtrykk av korets opprinnelige tak. Taksporet viser også at kortaket var reist før skipsgavlen ble murt. Takene hadde tegltekning som var dårlig 1664, og 1675 «befindes Kirchen paa den Nordre side gansche Uden Tag, Och paa den Søndre Side er Ungefehr den 4re part af Tagsteen for Roednet Och Af Blest. . . Sper Verchet Ofuer ald Kirchen er Gandsche for Rodnet Och heel nødvendig behøfues Och af Nye forferdiges Hvortil behøfues 6 Tylter gaatt Tømmer... 4 Tylter Mindre til Tuer Baand. . . 500 Boer til Trouget... 400 Steen legter».

I 1683 heter det så: «Ladet ved Torbiørn Bøgmæster af Christiania aftaged gamle tagsteen som laa her og der adspred paa taggene, Item den gamle legtning og Trauged der under baade over kirken og Sanghuuset... ladet indlegge 3 Nye bielcher, Een tvært over Kirchen Hvor udi er gjort en Kobbelt nye sperrer i steden for de forrige som var Slet forraadnet, og ligeste siden belagt den gandske Kirche, og sanghuus taggene med nyt traug paa begge sidder... Siden af nye Oplegtet, og dend gamle steen igien paahengt, saalangt de kunde ræcke og det øvrige med nye steen udført». Både takstolen og tekningen var dårlig 1694, og en kontrakt fra 1707 på 100 rdr. med «Mestr Lorentz Bygmester» kan tyde på at han fornyet det hele. Den nåværende takstolen av solide hugne materialer har sperrebind avstivet av to sett hanebjelker og skråstøtter som står på loftsbjelkene over indre murrem og støtter nedre hanebjelke. Konstruksjonen passer med tiden omkring 1700 og kan tyde på at «Mestr Lorentz» er identisk med «Tømmerbygmester Hans Lorentz Rimann udj Christiania». Koret har ett sett hanebjelker og mangler skråstøtter. Sperrere bærer åser under bordtaket. Takene er teknet med sortglasert tegl. Takskjegget bæres av stikksperrer og har vannrett underkledning.

Fig. 1. Nesodden kirke med det utseendet den fikk etter restaureringsarbeidene i 1865–1871. Udatert fotografi i Riksantikvarens arkiv.

Fig. 2. Nesodden kirke fra sørvest, mai 2008.

2 Oppsummering av tidligere undersøkelser og oppmålinger

Nesodden kirke har ingen lang forskningshistorie. Nicolay Nicolaysens omtale av kirken i *Norske Fornlevninger* er usedvanlig kort, han skrev kun at «Kirken er af sten».¹ I det senere tillegget var omtalen noe mer utførlig: «Kirken er ældre end 1200, har sedvanlig form, men er uden merkelighed; der findes ingen vinduer paa nordsiden og de paa sydsiden ere udvidede; vestre dør er rundbuet, døren til koret udvendig ret overdækket, indvendig rundbuet».² Dette er den første beskrivelsen av kirken og den eneste før restaureringsarbeidene i årene 1865–1871.

De første undersøkelser av kirken ble utført av Domenico Erdmann i 1919 og 1920. Rapportene er bevart i Riksantikvarens arkiv, men gir få opplysninger om bygningshistorien eller ytterveggene. Etter Erdmanns anbefaling ble vinduenes innvendige utforming endret i 1920.

I 1924 ble kirkens kirkeregnskaper gjennomgått av Hjalmar Berner til boken «Nesodden herred. Bidrag til bygdens historie» som var bekostet av Nesodden Herred. Berner redegjorde utførlig for kirkens restaureringshistorie og ga en grundig gjennomgang av Nesodden kirkes historie.

I 1950 ble kirken oppmålt av arkitekt Ragnar Nilsen (1:50), med tre blad: grunnplan, galleriplan og en interiørskisse (Riksantikvarens arkiv).

I 1954 gjorde Stein Mork en fullstendig oppmåling av kirken (1:100, 1:10), med grunnplan, fasadetegninger og snitt, til sammen åtte blad (NTNU, kopi i Riksantikvarens arkiv).

Til restaureringen i 1956 utarbeidet Ragnar Nilsen nye tegninger av kirken som dannet grunnlag for restaureringsarbeidene (Riksantikvarens arkiv).

I forbindelse med restaureringsarbeidene på 1950-tallet gjorde Sigrid og Håkon Christie bygningsarkeologiske undersøkelser og i 1960 sto Håkon Christie for en enkel utgraving av gulvet under koret.

Den grundige bygningsbeskrivelsen av Nesodden kirke i Akershusbindene av Norges kirker som ble utgitt i 1969 er i stor grad basert på Sigrid og Håkon Christies egen undersøkelser på 1950-tallet.

Til kirkens 800-årsjubileum i 1975 ga Nesodden kommune ut en jubileumsbok «Nesodden kirke et gammelt hus», forfattet av Tom Kristensen. Jubileumsboken inneholder et verdifullt bidrag om restaureringsarbeidene som ble utført under ledelse av byggmester Meyer i årene 1865–1871, ellers er det mindre informasjon om kirkebygningen.

Det er ikke gjort bygningsarkeologiske undersøkelser av Nesodden kirke siden 1956–1960 og all nyere omtale av Nesodden kirkes bygningshistorie bygger på Berner (1924), Christie (1969) og Kristensen (1975).

¹ Nicolaysen 1860–1866, s. 41.

² Nicolaysen 1860–1866, s. 734.

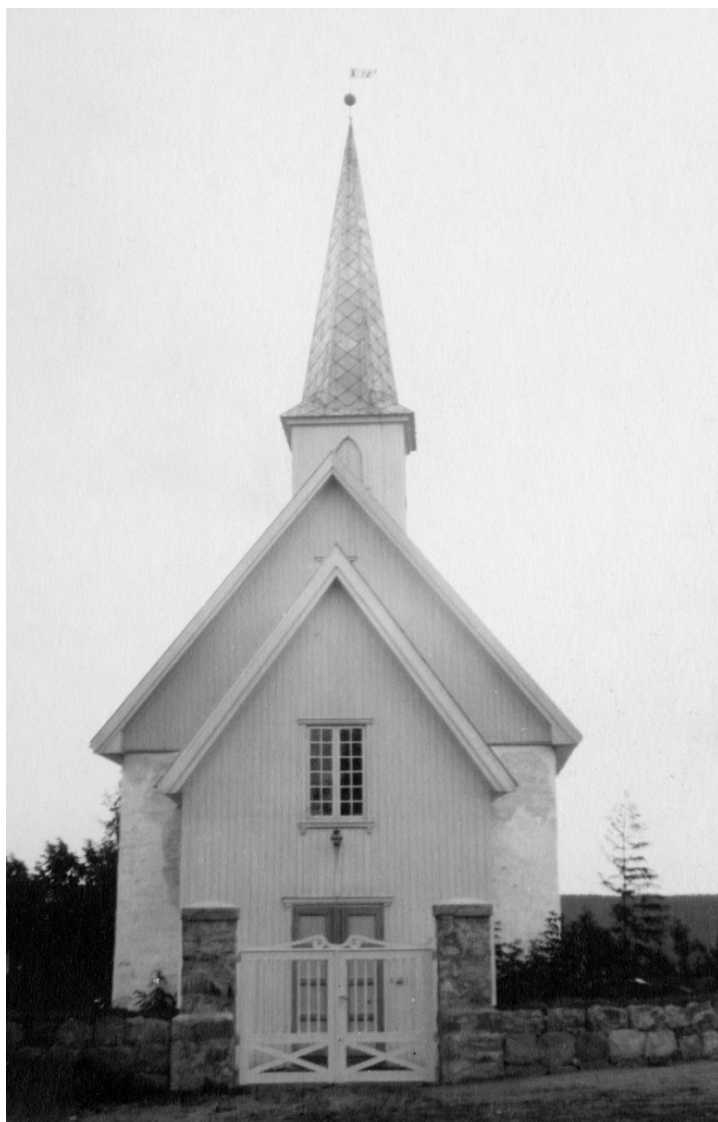

Fig. 3. Nesodden kirke etter restaureringen 1865–1871. Udatert fotografi i Riksantikvarens arkiv.

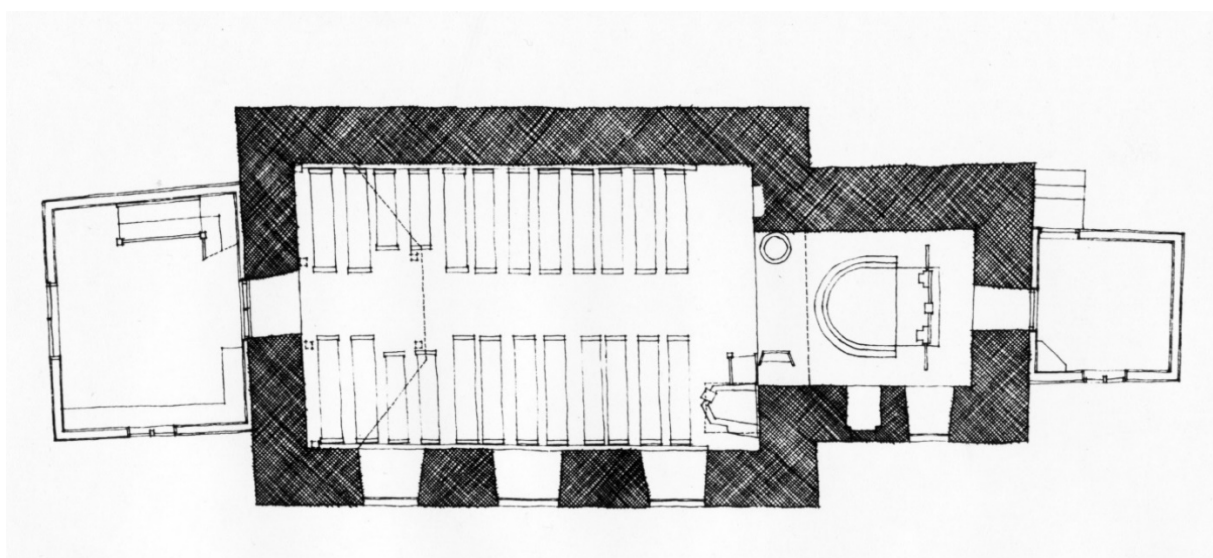

Fig. 4. Plantegning utført av Stein Mork i 1954, før siste restaurering (1:100). Blad 1. Original i NTNU, kopi i Riksantikvarens arkiv.

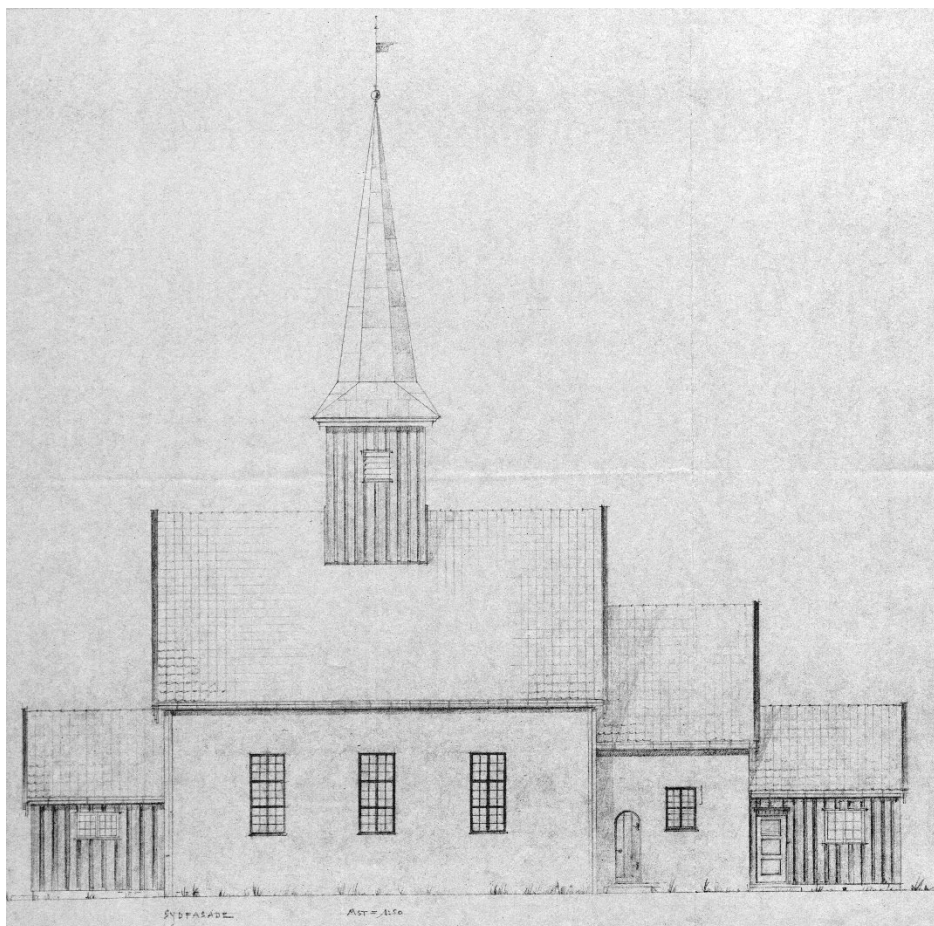

Fig. 5. Arkitekt Ragnar Nilsens restaureringsforslag datert 9. mars 1956 (1:50), med nytt våpenhus i vest, endring av vinduene, gjenåpning av korets portal, nytt sakristi og nytt panel på tårnet. Restaureringen ble i hovedsak utført etter Nilsens tegninger med unntak av korets sørportal som ble rett avsluttet i overkant. Tegning i Riksantikvarens arkiv.

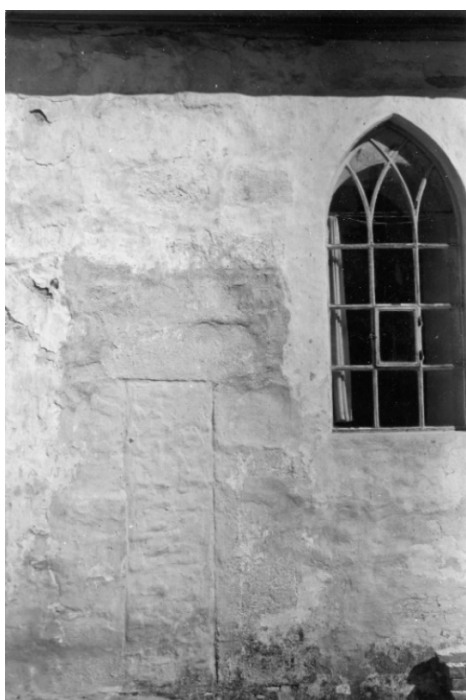

Fig. 6. Korets sørvegg før restaurering, 1955. Det spissbuede korvindet ble satt inn i årene 1865–1871. Foto: Sigrid Christie. Riksantikvarens arkiv.

Fig. 7. Korets sørvegg, mai 2008.

Fig. 8. Nesodden kirke fra nordøst, mai 2008.

3 3D-skanning

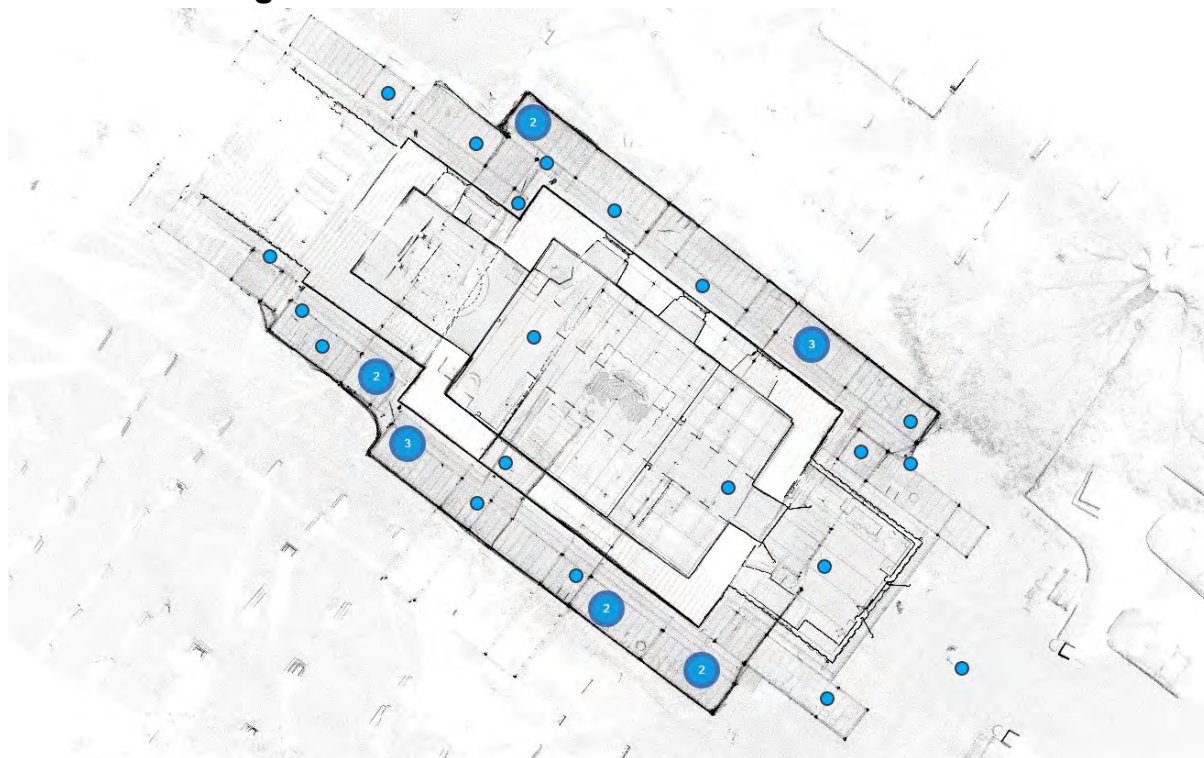

Fig. 9. Oversikt over 3D-skanningen av Nesodden kirke 25. august 2022. Blå markører viser skannerens posisjoner.

For å dokumentere utvendig murverk ble murverket 3D-skannet med en Faro S-70 skanner. Det ble tatt over 50 enkelte skann av bygningen, men stillaset og mengden gjenstander på stillaset gjorde jobben noe utfordrende. Det er derfor opp mot 45 mm feilmargen i deler av skannet. Feilen ligger da i nordveggen, øvre del i stillaset. Tar en ut de tre skann som er gjort i øvre del av nordveggen er feilmarginen under 30 mm. Vi har brukt 3D-modellen til å tegne inn mørtelprøver. Denne modellen kan også arbeides videre med for å gjøre nye oppmålinger, modellering og overvåking. 3D-modellen ligger som vedlegg i xyz-format.

Fig. 10. 3D-modell av Nesodden kirke, skjermdump fra Faro Scene.

4 Materialprøver

Materialprøvene er nummerert fra 1 til 11 og inkluderer murpuss, mørtelprøver og stillasstokker. Prøve 1–4 og 10–11 er fra sørsiden, prøve 5–9 fra nordveggen. Tegningene angir hvor materialprøvene er tatt. De to tegningene følger også som vedlegg i pdf-format.

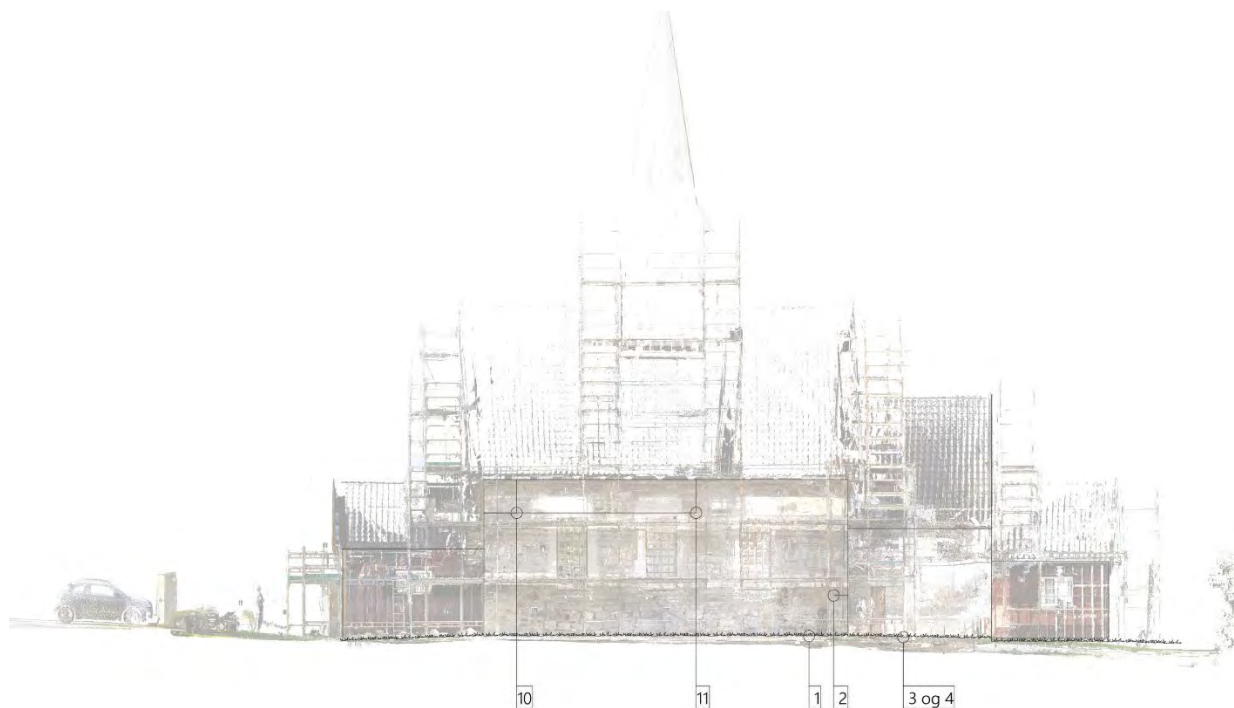

Fig. 11. Sørfasade med markering av funnsted for materialprøve 1–4 og 10–11. Se vedlegg 4.

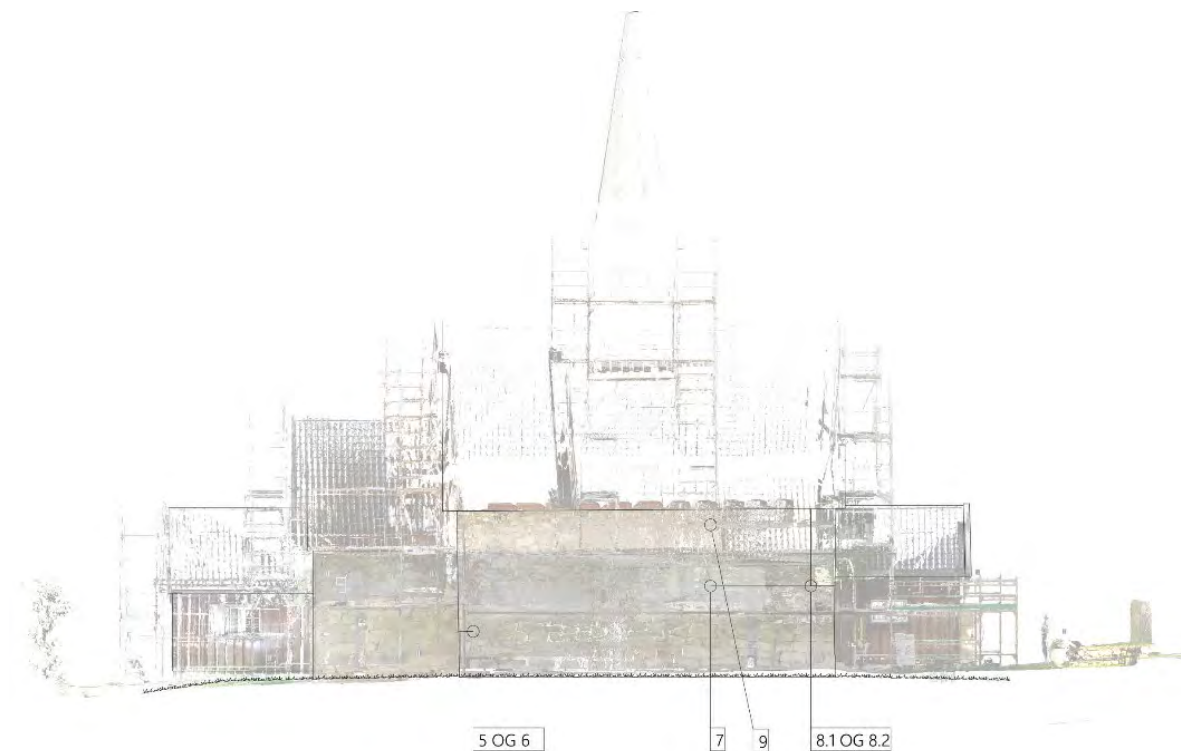

Fig. 12. Nordfasade med markering av funnsted for materialprøve 5–9. Se vedlegg 5.

4.1 Materialprøve 1 – stillasstokk fra sørveggen i skipet

Fig. 13 og 14. Materialprøve 1 ble funnet liggende på bakken under stillaset på sørsiden av koret og kom helt tydelig fra et hull i murverket over.

Underkanten av hullet er ca. 155 cm fra dagens bakkenivå (med oppfylte masser). Høyre side av hullet er ca. 40 cm fra skipets sørøstre hjørne.

Fig. 15. Stillasstokk. Lengde: 31 cm. Diameter: 5,5 cm

Stillasstokken bærer preg av å ha vært angrepet av treborende insekter, men er ellers i relativt god stand. Prøven har bevart barkkant.

4.2 Materialprøve 2 – mørtel fra sørveggen i skipet

Fig. 16. Mørtel i underkant av hull for stillasstokk (materialprøve 1), før uttak. Prøvene ble tatt ca. 150 cm over bakkenivå og ca. 55 cm fra skipets sørøstre hjørne.

Fig. 17. Mørtelprøver, størrelse 2–4 cm. Prøvene ble tatt et stykke inn i veggen og kan være mørtel fra fuger som tilhører kirkens byggetid.

4.3 Materialprøve 3 – murpuss fra sørveggen i koret

Fig. 18. Korets sørvegg. Løsfunn på bakken til høyre for korportalen.

Fig. 19. Pussprøven måler 11 x 11 cm. Den er dekket med to lag mineralittmaling og et ytre lag med kalkhvitning som er nesten helt vasket bort.

Fig. 20. Baksiden viser den harde sementholdige pussen som ble brukt i 1956. Baksiden har rester av eldre kalkmørtel.

Fig. 21. Detalj av baksiden med rester av eldre puss og/eller fugemørtel.

4.4 Materialprøve 4 – murpuss fra sørveggen i koret

Fig. 22. Korets sørvegg. Løsfunn på bakken til høyre for korportalen.

Fig. 23. Prøve på den harde sementholdige pussen som ble brukt i 1956. Mål: 11 x 7 cm. Pussen er dekket med to lag mineralittmaling og et ytre lag med kalkhvitning som er nesten helt vasket bort.

Fig. 24. Baksiden av den harde sementholdige pussen har rester av eldre mørtel.

4.5 Materialprøve 5 – stillasstokk fra nordveggen i koret

Fig. 25. Skipets nordøstre hjørne, stillashull for materialprøve 5 og 6.

Fig. 26. Materialprøver av stillasstokk. Mål: 6–11 cm. Treverket er hardt angrepet av treborende insekter. Hullet i veggen var delvis dekket av sand fra sandblåsing.

4.6 Materialprøve 6 – murpuss fra nordveggen i koret

Fig. 27. Mørtelprøver fra skipets nordøstre hjørne, ved stillasstokk (prøve 5). Mål: 4–6 cm.

Fig. 28. Mørtelprøve fra skipets nordøstre hjørne, ved stillasstokk (prøve 5). Mål: 7 x 7 cm.

4.7 Materialprøve 7 – murpuss fra nordveggen i skipet

Fig. 29. Sementholdig hard puss med underliggende mineralittmaling og tynnere overliggende lag med kalkhvitting. Mål: 4–10 cm.

Fig. 30. Hard sementholdig puss med eldre kalkmørtel på baksiden.

Fig. 31. Bak den harde sementpussen var det rester av to ulike typer kalkmørtel.

Fig. 32. Eldre mørtelprøve fra felt 7. Mål: 6x7 cm.

Fig. 33. Eldre mørtelprøve fra felt 7 (baksiden av fig. 32). Mål: 6x7 cm.

4.8 Materialprøve 8 – stillasstokk og mørtelprøve fra nordveggen i skipet

Fig. 34. Pilen viser stillashullets plassering og hvor materialprøvene er tatt.

Fig. 35. Fragment av stillasstokk. Lengde: 14 cm.

Fig. 36. Fragment av stillasstokk. Bakside. Lengde: 14 cm.

Fig. 37. Mørtelprøve med innblandet treverk. Ytterside mot stillasstokk. Mål: 9 x 4,5 cm.

Fig. 38. Mørtelprøve med innblandet treverk. Innside mot muren. Mål: 9 x 4,5 cm.

4.9 Materialprøve 9 – teglstein brukt som pinningsstein i nordveggen i skipet

Fig. 39. En gul teglstein brukt som pinningsstein. Steienen er hardt brent. Mål: 10,5 x 6,3 x 4,0 cm.

Fig. 40. Teglsteinen har et stempel hvor siste bokstav er en «C».

4.10 Materialprøve 10 – stillasstokk og mørtelprøve fra sørveggen i skipet

Fig. 41. Materialprøve. Sterkt råteskadet. Lengde: 3–8 cm.

Fig. 42. Mørtel ved stillasstokk. Mål: 3–6 cm.

4.11 Materialprøve 11 – stillasstokk og mørtelprøve fra sørveggen i skipet

Fig. 43. Stillasstokk. Lengde 17 cm.

Fig. 44. Stillasstokk. Baksida. Lengde 17 cm.

Fig. 45. Mørtelprøver ved stillasstokk. Mål 5–6 cm.

5 Konklusjon og anbefaling

Flere av prøvene egner seg for videre analyser. Til sammen ble det tatt prøver av fem stillasstokker. En stokk ble funnet løst på bakken (nr. 1) og en lå helt løst i hullet (nr. 8). De øvrige (nr. 5, 10 og 11) sitter fortsatt *in situ*, og av disse er det kun tatt prøver.

Plasseringen av stillasstokkene og mørtelen omkring viser at de med stor sannsynlighet er fra kirkens oppførelsestid. For prøve nr. 5/6, 8, 10 og 11 er det direkte sammenheng mellom treprøvene og mørtelprøvene og det vil være svært interessant å gå videre med en analyse og C14-datering av disse.

Flere stillashull på nordveggen hadde samme høyde som materialprøve 8, men disse var delvis gjenmurt og var uten bevart treverk. Her vil det være mulig å hente ut mer informasjon fra skanningen og fotografiene. Hvis det utarbeides tegninger på bakgrunn av skannet, vil det også være mulig å delvis rekonstruere middelalderens stillaskonstruksjon med korrekte dimensjoner.

Fig. 46. Nordveggen, stillashull nr. 2 i fig. 48 og 49 under, etter at de løse steinene var fjernet. Det negative avtrykket etter den innmurte stillasstokken har en diameter på ca. 9 cm og en dybde på ca. 15 cm.

Fig. 47. Nordveggen, stillashull uten treverk, delvis gjenmurt, nr. 1 og 2.

Fig. 48. Nordveggen, stillashull uten treverk, delvis gjenmurt, nr 2, 3 og 4.

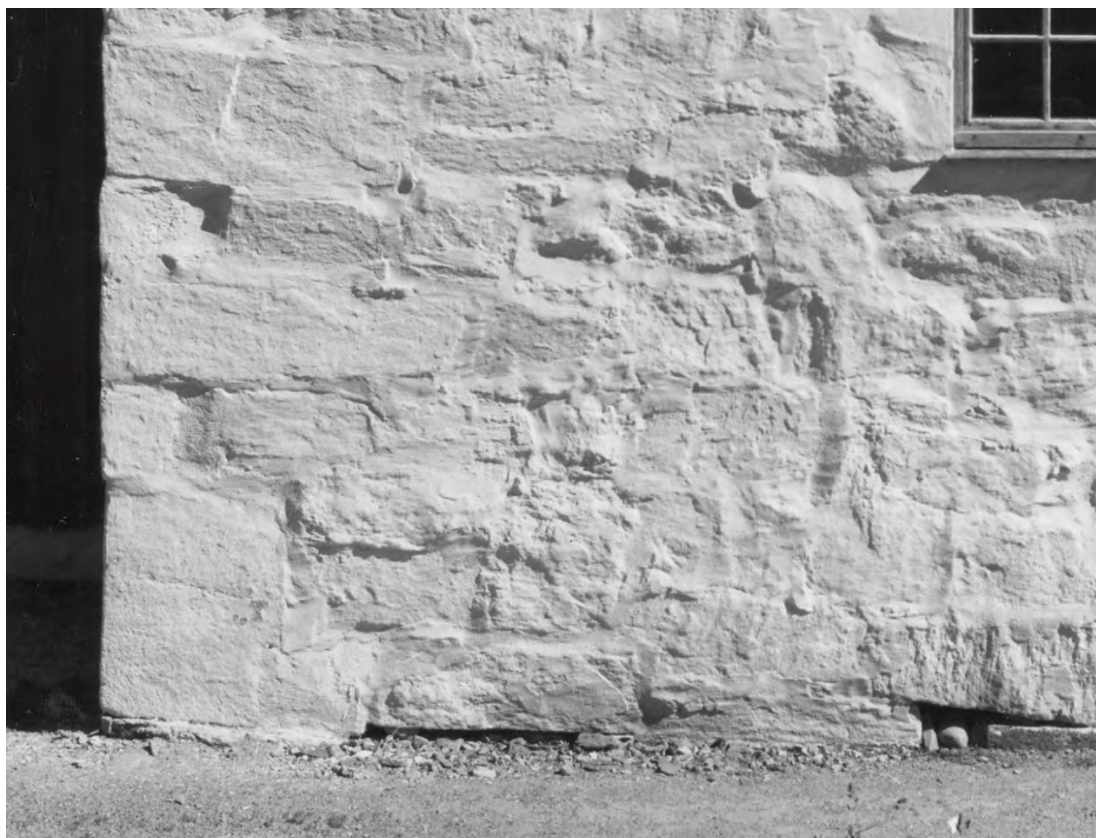

Fig. 49. Skipets sørvestre hjørne sett fra sør 1959. Foto: Håkon Christie, Riksantikvarens arkiv.

Fig. 50. Skipets sørvestre hjørne sett fra sør, 25. august 2022. Prøvefelt med nye fuger med kalkmørtel.

6 Anvendt litteratur

Berner, Hjalmar. *Nesodden Herred. Bidrag til bygdens historie*. Kristiania: Grøndahl & søn, 1924

Brendalsmo, Jan. *Kildegjennomgang. Middelalderske kirkesteder i Akershus fylke*. Oslo: Riksantikvaren, 2015

Christie, Håkon og Sigrid. *Norges kirker. Akershus*. 2 bind. Oslo: Land og kirke, 1969

DN = *Diplomatarium Norvegicum*. Christiania, 1847–

Fett, Harry. *Norges kirker i middelalderen*. Kristiania: Cammermeyers Forlag, 1909

Kristensen, Tom. *Nesodden kirke et gammelt hus*. Oslo: H. Aschehoug & Co., 1975

Nicolaysen, Nicolay. *Norske Fornlevninger*. Christiania 1862–1866

RB = *Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige gods i Oslo bispedømme omkring aar 1400*. Christiania 1873–1880

7 Vedlegg

Vedlegg 1. Excel-liste med oversikt over 196 fotografier tatt i Nesodden kirke 25. august 2022.

Vedlegg 2. 196 fotografier fra Nesodden kirke, 25 august 2022

Vedlegg 3. 25 fotografier av materialprøver

Vedlegg 4. Sørfasade med markering av materialprøver

Vedlegg 5. Nordfasade med markering av materialprøver

Vedlegg 6. FARO xyz

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 102/2022

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00